

Návrh systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy

Impulsem pro zpracování materiálu byl negativní vývoj v oblasti kriminality a dalších sociálně patologických jevů mezi mládeží po roce 1990.

Současný nepříznivý stav je možné změnit jen za předpokladu koncipování vyvážené kriminální politiky, která vedle širšího rejstříku trestů a alternativních opatření bude zahrnovat i co nejširší škálu opatření sociálně preventivních a intervenčních.

Předkládaný materiál je základním východiskem pro koncipování účelného systému práce s kriminálně rizikovou mládeží.

Vláda České republiky tento Návrh systémového přístupu přijala Usnesením číslo 1032 dne 6. října 1999.

Mgr. Jitka Gjuričová
ředitelka odboru prevence kriminality

- I. Usnesení
- II. Předkládací zpráva
- III. Návrh systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy
- IV. Přílohy

I.
usnesení
vlády České republiky
ze dne 6. října 1999 č. 1032

k Návrhu systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy

V l á d a

I. b e r e n a v ě d o m í Návrh systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé

delikventy obsažený v části III předloženého materiálu;

II. s c h v a l u j e směry navrhovaných opatření uvedených v části III/B předloženého materiálu s úpravami podle připomínek vlády;

III. u k l á d á

1. ministru vnitra, 1. místopředsedovi vlády a ministru práce a sociálních věcí, ministrům školství, mládeže a tělovýchovy, spravedlnosti a zdravotnictví rozpracovat úkoly uvedené v části III/B předloženého materiálu,
2. ministru vnitra, 1. místopředsedovi vlády a ministru práce a sociálních věcí, ministrům školství, mládeže a tělovýchovy a zdravotnictví zpracovat a vydat vnitroresortní pokyny ke zkvalitnění spolupráce a informovanosti mezi resortními orgány a nestátními subjekty zabývajícími se delikventní mládeží;
3. ministru školství, mládeže a tělovýchovy zpracovat a vydat pokyn k postihu záškoláctví, a to zejména v oblastech vedení evidencí a jednotného přístupu k realizaci účinných opatření,
4. ministru spravedlnosti prostřednictvím nejvyšší státní zástupkyně působit na státní zastupitelství tak, aby v případech, kdy jsou pro to splněny zákonné podmínky, navrhovala v trestním řízení uložení alternativních trestů a využívání tzv. odklonů v trestním řízení,
5. ministru spravedlnosti ve spolupráci s 1. místopředsedou vlády a ministrem práce a sociálních věcí, ministry školství, mládeže a tělovýchovy, zdravotnictví a vnitra zpracovat přehled organizací, které svou činností mohou být využívány pro realizaci přiměřených povinností a omezení v rámci alternativních trestů,
6. ministru vnitra a předsedovi Republikového výboru pro prevenci kriminality a ministrům - členům Republikového výboru pro prevenci kriminality předložit do 30. června 2001 vládě vyhodnocení účinnosti legislativy související se systémovým přístupem k péči o dětské a mladistvé delikventy a vyhodnocení činnosti experimentálního projektu Centra včasné intervence, včetně návrhu opatření v oblasti legislativní, institucionální a metodické.

Provedou:

ministr vnitra a předseda Republikového výboru pro prevenci kriminality,

1. místopředseda vlády a ministr práce a sociálních věcí,

ministr spravedlnosti, školství, mládeže a tělovýchovy, zdravotnictví,

ministři - členové Republikového výboru pro prevenci kriminality

II. Předkládací zpráva

1. Návrh systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy je předkládán na základě usnesení vlády České republiky ze dne 30. září 1998 č. 632 o Plánu nelegislativních úkolů vlády a v souladu s usnesením vlády České republiky ze dne 16. června 1999 č. 607 k plnění úkolů uložených vládou. Materiál byl zpracován v gesci ministra vnitra a předsedy Republikového výboru pro prevenci kriminality. Na jeho zpracování se podíleli zástupci Ministerstva vnitra, spravedlnosti, práce a sociálních věcí, školství, mládeže a tělovýchovy a zdravotnictví.

Předkládaný materiál prošel mimořádně širokým připomínkovým řízením (300 připomínkových míst), jehož se mimo obvyklá připomínková místa zúčastnili i přednostové okresních úřadů, starostové a primátoři měst zapojených do Komplexního součinnostního programu prevence kriminality na místní úrovni (57 měst), pracovníci sociálně-právní ochrany dětí, výchovných ústavů pro mládež, Policie České republiky a představitelé nevládních organizací (*viz Příloha č. 3*).

Po zapracování připomínek z řádného meziresortního připomínkového řízení projednal materiál dne 24. září 1999 Republikový výbor pro prevenci kriminality a doporučil ministru vnitra a předsedovi Republikového výboru pro prevenci kriminality předložit tento materiál na jednání vlády České republiky.

Návrh systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy se skládá ze dvou částí - z **Rozboru situace v oblasti péče o delikventní mládež a Návrhu systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy.** V příloze materiálu jsou uvedeny podrobnější informace k jednotlivým částem materiálu a pilotní projekt Centra včasné intervence v Ostravě.

2. Impulsem pro zpracování materiálu byl negativní vývoj v oblasti kriminality a dalších sociálně patologických jevů mezi mládeží po roce 1990. Na základě statistických údajů o vývoji kriminality a poznatků odborníků **byla zahájena diskuse o schopnostech stávajícího systému péče o delikventní mládež na tento negativní vývoj efektivně reagovat.** Odborná diskuse vyvrcholila **konferencí s mezinárodní účastí na téma "Kriminalita dětí a mladistvých"**, která proběhla v listopadu 1998 v prostorách Policejní akademie. Konference se aktivně zúčastnili i odborníci z USA a Nizozemí.

Závěry, které z jednání konference vzešly, se staly podkladem pro práci odborné skupiny složené ze zástupců ministerstev vnitra, práce a sociálních věcí, spravedlnosti, školství, mládeže a tělovýchovy a zdravotnictví. (Členové pracovní skupiny byli jmenováni příslušnými ministry.) Pracovní skupina zpracovala analýzu kriminality mládeže a systému práce s delikventní mládeží, přehled připravovaných legislativních opatření a vývojových trendů v oblasti zacházení s delikventní mládeží v zahraničí. Další etapou bylo vypracování návrhu komplexních opatření ke zlepšení současné situace. **Výsledkem práce skupiny je předkládaný materiál.**

3. Závěry z předkládaného materiálu lze shrnout do několika bodů:

- **Současný systém péče o delikventní mládež v mnoha ohledech selhává. Netvoří ucelený komplex, ale soustavu mezi sebou nekomunikujících subsystémů. Většina z nich se zaměřuje na řešení konkrétních událostí bez návaznosti na**

minulost či budoucnost klienta. Spíše než moderních sociálních metod zaměřených na posílení klientových schopností vyrovnávat se společensky přijatelným způsobem s rizikovými situacemi, využívá v sociální práci metod administrativně represivních. Existující systém je finančně náročný, neefektivní a koncepčně nevyhraněný. Umožňuje propad tisíců dětských a mladistvých delikventů mimo něj.

- **V současné době je zpracovávána celá řada důležitých zákonů, včetně rekodifikace trestního práva, které mohou do budoucnosti výrazně pozitivním způsobem ovlivnit současný stav. Podmínkou však je spolupráce a komunikace mezi příslušnými resorty.**
- **Zahraniční zkušenosti ukazují, že problematiku delikvence mládeže lze řešit vysoce efektivním způsobem, který upřednostňuje výchovně nápravné a podpůrné metody před sankční politikou. Cílem je rehabilitace konkrétního jedince i jeho nejbližšího sociálního prostředí.**

4. Současný nepříznivý stav je možné změnit jen za předpokladu koncipování vyvážené kriminální politiky, která vedle širšího rejstříku trestů a alternativních opatření bude zahrnovat i co nejširší škálu opatření sociálně preventivních a intervenčních. Tato opatření je třeba podpořit odborně, personálně a institucionálně. Dále je nutné vytvořit informační systém, který umožní s klientem kontinuálně a efektivně pracovat a přitom zajistí dostatečnou ochranu informací o něm.

V příloze materiálu je také uveden projekt Centra včasné intervence (CVI) v Ostravě (viz Příloha č. 2). Cílem tohoto projektu je ověřit současné legislativní, metodologické a personální podmínky pro práci s delikventní mládeží na místní úrovni, vytvořit podmínky pro integrovaný přístup a předávání informací mezi subjekty, které se delikventní mládeží zabývají, detekovat hluchá místa systému, která umožňují propad konkrétního klienta mimo něj a za kontrolovaných podmínek realizovat přijímaná opatření a ověřit jejich efektivitu v praxi.

Uvedení těchto opatření do praxe bude vyžadovat úzkou kooperaci resortů zastoupených v Republikovém výboru pro prevenci kriminality a dalších orgánů veřejné správy a nevládních subjektů.

5. V souvislosti s výše uvedenými závěry jsou navrhována opatření uvedená v usnesení a v části III. B tohoto materiálu. Vzhledem k tomu, že termíny některých úkolů jsou dlouhodobé, nebo podmíněné přijetím příslušné legislativy, navrhuje se uložit ministru vnitra jako předsedovi Republikového výboru pro prevenci kriminality předložit vládě České republiky v první polovině roku 2001 vyhodnocení účinnosti přijaté legislativy a dalších opatření souvisejících se systémovým přístupem k péči o delikventní mládež a vyhodnocení činnosti a efektivity projektu Centra včasné intervence, včetně návrhu opatření v oblasti legislativní, institucionální a metodické.

III. Návrh systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy

Vymezení pojmů

A. Rozbor situace v oblasti péče o dětské a mladistvé delikventy

- 1 Charakteristika vývoje situace v oblasti kriminality mládeže v České republice
- 2 Odraz sankční politiky na trestání mladistvých v rámci trestního řízení
- 3 Příčiny delikventního chování mládeže
- 4 Rozbor systému péče o delikventní mládež
- 5 Připravované legislativní změny týkající se systému péče o delikventní mládež
- 6 Nové trendy v zacházení s delikventní mládeží v zahraničí.
- 7 Shrnutí

B. Návrh systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy

Navrhovaná konkrétní opatření

- I. Resort vnitra
- II. Resort spravedlnosti
- III. Resort práce a sociálních věcí
- IV. Resort školství, mládeže a tělovýchovy>
- V. Resort zdravotnictví
- VI. Republikový výbor pro prevenci kriminality

Vymezení pojmů

(pro účely tohoto materiálu)

Kriminalita - úhrn činů uvedených v trestním zákoně obvykle popisovaných podle prostoru, času, rozsahu, struktury a pohybu.

Delikvence *(je širší)* - zahrnuje nejzávažnější poruchy v chování mládeže projevující se především jako narušení sociálních a právních norem. Vyznačuje se určitou hromadností výskytu, stabilitou a rozšířeností při stejných sociálních podmínkách. **Vedle trestných činů tak zahrnuje jevy, které jsou nepochybně závadné, ale samy o sobě nejsou trestné** - např. útěky z domova, alkoholismus, nealkoholovou toxikománií, chorobné hráčství, prostituci, účast na činnosti extrémistických skupin, závadových part, agresivitu vůči druhým či vůči věcem, až po agresivitu zaměřenou proti vlastní osobě (sebevražedné pokusy a sebevraždy).

Mládež - 0 až 18 let, mladistvý - 15 až 18 let, dítě - 0 až 15 let. V souvislosti s předkládaným materiálem je užíváno členění s ohledem na trestní a přestupkové právo, neboť s věkovou hranicí 15 let je spojen vznik trestní (deliktní) odpovědnosti.

Dětský pachatel - trestně neodpovědný pachatel, neboť v době spáchání činu objektivně naplňujícího znaky některé ze skutkových podstat trestných činů uvedených ve zvláštní části zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů (trestní zákon), nedovrší patnáctý rok svého věku.

Mladistvý pachatel - pachatel trestného činu, který se posuzuje podle zvláštních ustanovení trestního zákona o stíhání mladistvých, neboť v době spáchání trestného činu dovrší patnáctý rok a nepřekročí 18 rok svého věku.

Mladý dospělý pachatel - překročil osmnáctý rok věku a nedovrší dvacátý rok svého věku, a proto soud může jeho podmíněčné odsouzení ponechat v platnosti, i když zavinil příčinu k výkonu trestu odnětí svobody.

III. Návrh systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy

A.

Rozbor situace v oblasti péče o delikventní mládež

Během minulých desetiletí se kriminalita stala v řadě rozvinutých států masovým sociálním jevem. Koncentruje se zejména do velkých měst a průmyslových aglomerací s vysokým počtem anonymních a migrujících osob. Městské obyvatelstvo je ohrožováno zejména pouliční kriminalitou, krádežemi vloupáním, krádežemi aut a předmětů z aut a loupežemi. Při trestné činnosti se zvyšuje samoučelná brutalita a bezohlednost. Na významu nabývá trestná činnost spojená s drogami a jinými závislostmi a násilná kriminalita páchaná z rasistických a xenofóbních pohnutek.

Zvyšuje se podíl prvopachatelů a pachatelů jejichž trestná činnost, byť někdy závažná, bývá epizodického charakteru. Roste počet osob, pro které se zisk z kriminality stal pravidelným zdrojem příjmu. Kriminalita roste zejména mezi vrstvami obyvatelstva žijícími na hranici chudoby a sociálně vyloučenými etnickými menšinami.

Mezi pachateli téměř všech druhů trestných činů je dlouhodobě registrován zvyšující se podíl dětských, mladistvých a mladých dospělých pachatelů.

1 Charakteristika vývoje situace v oblasti kriminality mládeže v České republice

1.1 Výše uvedená obecná konstatování se vztahují i na Českou republiku. Za posledních dvacet let se zde zvýšil počet registrovaných trestných činů čtyřnásobně. Násilná kriminalita vzrostla dvojnásobně a majetková kriminalita sedminásobně. Nejdynamičtěji přibývá krádeží vloupáním a krádeží prostých, které vzrostly devítinásobně. **Zlomovým obdobím v negativním vývoji kriminality byla léta 1990 - 1993.** (Podrobněji viz Příloha č. 1.)

Porovnání vývoje kriminality v České republice ve dvou po sobě následujících desetiletých obdobích:

- V letech 1979 - 1988 se celkový počet evidovaných trestných činů pohyboval mezi **100 až 120 tisíci ročně. Od roku 1989 do roku 1998 se nápad evidované trestné činnosti zvýšil 3,5 krát - od 120 tisíc trestných činů v roce 1989 po 426 tisíc trestných činů v roce 1998.**
- Pro srovnání vývojových trendů lze uvést, že v období 1979 - 1988 bylo zjištěno celkem **1 153 286 trestných činů.** V období 1989 -1998 bylo zjištěno **3 336 236 trestných činů,** což je téměř trojnásobek předešlého desetiletí.
- V letech 1979 - 1988 bylo ročně **vyšetřováno 65 až 80 tisíc osob.** Na konci roku 1998 se počet vyšetřovaných osob vyšplhal ke **130 tisícům,** přičemž od roku 1989 se počet vyšetřovaných osob neustále zvyšoval.
- Za období 1979 - 1988 bylo celkem vyšetřováno **748 115 osob.** V období 1989 - 1998 bylo celkem vyšetřováno **1 005 697 osob.**
- Zcela zásadní je však změna struktury evidované kriminality. V období 1979 - 1988 činil podíl násilné trestné činnosti na celkové kriminalitě **11,11 %, majetkové trestné činnosti pak 43,72 %.** V období 1989 - 1998 podíl násilné

trestné činnosti na celkové kriminalitě představoval 5,94 %, majetkové trestné činnosti pak 76,41 %.

- V období 1979 -1988 byl podíl recidivistů na vyšetřovaných osobách 39,65 %, dětí 4,69 % a mladistvých 7,12 %. V období 1989 -1998 byla struktura vyšetřovaných osob následující: podíl recidivistů na vyšetřovaných osobách činil 32,88 %, dětí 6,55 % a mladistvých 10,5 %.
- Počet vyšetřovaných recidivistů od roku 1989 stoupá jen pozvolna - nárůst o 30 % (obdobný trend lze zaznamenat i v předešlém období, tj. 1979 - 1988). **Počet vyšetřovaných prvopachatelů se však zvýšil téměř o 100 %.** Podíl prvopachatelů na celkem vyšetřovaných osobách činil v roce 1998 70 %.

Výše uvedená srovnání dokumentují vývojové trendy. Ze statistického, trestně právního i společenského hlediska nejsou zcela relevantní.

Vývoj kriminality mládeže

1.2 Závažným fenoménem ve vývoji kriminality je vzestupný trend trestné činnosti dětí a mladistvých. Za posledních 20 let se zvýšil počet vyšetřovaných mladistvých trojnásobně a dětí tři a půl násobně, přitom od počátku roku 1990 vzrostl počet dětských pachatelů ve věku *do 15 let o 160 % a mladistvých ve věku od 15 - 18 let o 100 %.*

Počet vyšetřovaných dětí a mladistvých kulminoval v roce 1996. V roce 1998 osoby mladší 18 let představovaly z celkového počtu vyšetřovaných osob 17 % pachatelů. Z toho podíl dětí do 15 let činil 45 % a mladistvých do 18 let 55 %.

1.3 K výraznému nárůstu počtu vyšetřovaných dětí dochází v oblasti násilné trestné činnosti - 2,5 krát od roku 1989. V roce 1998 bylo za násilné trestné činy vyšetřováno 1009 dětí a 1203 mladistvých. **Počet vyšetřovaných mladistvých za násilnou trestnou činnost kulminoval v roce 1996 - 1,7 krát více než v roce 1989** - od tohoto roku jejich počet klesá.

1.4 V oblasti majetkové trestné činnosti dochází v případě dětí a mladistvých k obdobnému jevu jako u násilné trestné činnosti. **Počet vyšetřovaných dětí za majetkovou trestnou činnost se od roku 1989 zvýšil 3 krát.** V roce 1998 bylo za majetkové trestné činy vyšetřováno 6797 dětí a 7754 mladistvých. **Počet vyšetřovaných mladistvých za majetkovou trestnou činnost kulminoval v roce 1995 - 3,3 krát více než v roce 1989** - od tohoto roku jejich počet klesá.

1.5 Bližší pohled na majetkovou trestnou činnost ukazuje značné rozdíly mezi známými pachatelí v kategorii do 15 let a v kategorii mladistvých.

- **Počet vyšetřovaných dětí za krádeže vloupáním se od roku 1989 zvýšil 2,5 krát,** přičemž od roku 1994 je počet vyšetřovaných dětí za tento typ kriminality téměř konstantní. **U kategorie mladistvých došlo k prudkému nárůstu v letech 1992 - 1995, kdy bylo vyšetřováno 4 krát více mladistvých než v roce 1989.** Od roku 1994 počet vyšetřovaných mladistvých za krádeže vloupáním prudce klesá. V letech 1997 a 1998 bylo vyšetřováno dokonce méně mladistvých než dětí (1998: D - 2 617; ML - 2 499).
- Počet vyšetřovaných dětí a mladistvých je vyšší u krádeží prostých než u krádeží vloupáním. V kategorii dětí jsou však počty vyšetřovaných osob za tyto dva typy trestné činnosti již téměř vyrovnané, zatímco u mladistvých je počet vyšetřovaných

osob za krádeže prosté dvojnásobný. **Počet vyšetřovaných dětí za krádeže prosté se od roku 1989 zvýšil 3 - 3,5 krát** (kulminoval v roce 1996). **Počet vyšetřovaných mladistvých kulminoval v roce 1995 - 2,9 krát více než v roce 1989** - od tohoto roku neustále klesá.

6. **Struktura skutků**, kterých se děti a mladiství nejčastěji dopouštějí, je v obou kategoriích téměř totožná. Výrazněji se liší pouze v oblasti krádeží věcí z automobilů a krádeží motorových vozidel. **Děti se častěji dopouštějí krádeží věcí z automobilů** (děti - 27 % skutků z majetkové trestné činnosti; mladiství - 20 % skutků z majetkové trestné činnosti), **mladiství se častěji dopouštějí krádeží motorových vozidel** (děti - 5 %; mladiství - 12 %). Dalšími často páchanými skutky jsou: **krádeže vloupáním do ostatních objektů** (děti - 11 %; mladiství - 13 %), **krádeže v jiných objektech** (děti - 8 %; mladiství - 9 %), **krádeže vloupáním do obchodů, restaurací a kiosků** (děti - 5 %; mladiství - 8 %) a **krádeže vloupáním do rekreačních objektů** (děti - 7 %; mladiství - 6 %).

1.7 Z teritoriálního hlediska byl v roce 1998 nejvyšší počet dětí a mladistvých vyšetřován v Praze, Ostravě, Brně a v okresech Karviná a Most. Počet vyšetřovaných osob ve věku do 18 let v těchto regionech činí 24,22 % z celkového počtu vyšetřovaných osob v této věkové kategorii. Pokud se týče počtu vyšetřovaných osob mladších 18 let v přepočtu na 10 tisíc obyvatel, pak jsou nejvíce zatíženy okresy: Most - 48; Ostrava-město - 40; Strakonice - 34; Tachov - 33; Mělník, Český Krumlov a Sokolov - 32. Celkový index za Českou republiku byl v roce 1998 - 19 (v Praze tento index činil v roce 1998 - 11).

V souvislosti s výše uvedenými údaji je třeba zdůraznit, že se vztahují ke známým pachatelům objasněné trestné činnosti.

1.8 Kvalitativní změny v oblasti kriminality mládeže

Během posledních deseti let byla v trestné činnosti mládeže zaznamenána řada kvalitativních změn. Při páchání trestné činnosti je zaznamenávána rostoucí **agresivita a brutalita**. Různé formy **násilností** se více než v minulosti vyskytují mezi dětmi **ve školách** (šikana). Novou formou trestné činnosti mládeže je trestná **činnost motivovaná nacionalismem a rasismem**. Mládež se podílí na trestné činnosti související s **prostitucí**. Nebezpečnou a obecně ohrožující trestnou činností mládeže jsou **anonymní hrozby - požáry, výbuchy**. V nepoměrně významnější formě se oproti minulosti vyskytuje mezi mládeží **trestná činnost spojená s různými druhy závislostí a s výrobou a distribucí psychotropních látek**. **Tento trend bude zřejmě nadále vzrůstat.**

Mládež (zejména trestně neodpovědné děti) je častěji než v minulosti zneužívána k páchání trestné činnosti a zapojována do "profesionálních" organizovaných zločineckých skupin (např. typování při vykrádání bytů a dalších objektů, krádeží automobilů a věcí z automobilů, organizované krádeže v obchodech). Děti jsou zneužívány k šíření **dětské pornografie**.

1.9 Specifické prvky trestné činnosti mládeže

Trestná činnost dětí a mladistvých se v mnoha ohledech liší od trestné činnosti ostatních věkových skupin pachatelů. To je dáno stupněm psychického a somatického vývoje, vlastnostmi, zkušenostmi i motivy k páchání trestné činnosti. **Mládež páchá trestnou činnost**

častěji se spolupachatelé a ve skupině. Trestná činnost je ve většině případů páchána **živelně pod vlivem momentální situace** (převládá emotivní motivace oproti rozumové). **Impulsem pro trestnou činnost je v řadě případů alkohol, případně jiná návyková látka** zvyšující agresivitu a nepřiměřené reakce. **Příprava trestné činnosti je nedokonalá**, obvykle schází prvek plánování, častá je i nedostatečná příprava vhodných nástrojů ke spáchání trestného činu. Trestná činnost se vyznačuje **neúměrnou tvrdostí, která se projevuje devastací, ničením předmětů a znehodnocením zařízení.**

Některé znaky způsobu spáchání trestné činnosti souvisejí se somatickými znaky pachatele, např. vyšší rychlostí pohybu, mrštností, obratností, menší postavou a nižší vahou.

Výběr předmětu útoku je určován jiným hodnotovým systémem než u dospělých. Mladí pachatelé často **odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k věku líbí** (např. automobily, motocykly, videa, televizory, oblečení, zbraně, nože, alkohol, cigarety, léky apod.). Věci získané z trestné činnosti bývají rozdělovány ve skupině. Finanční prostředky se zpravidla utrácejí společně. Při dělení je patrná hierarchie a podíl na spáchané trestné činnosti.

2 Odraz sankční politiky na trestání mladistvých v rámci trestního řízení

2.1 Podíl odsouzených mladistvých na celkové kriminalitě po roce 1989 poprvé výrazně stoupl v roce 1990, činil 12 % oproti 9,3 % v roce 1989. V následujících letech činil v roce 1991 - 12,5 %, 1992 - 13,4 %, 1993 - 14,8 %. Od roku 1994 nastává mírný pokles - v tomto roce činil podíl mladistvých na celkem odsouzených 11,6 %, v roce 1995 - 11,3 %, 1996 - 10,8 %, 1997 - 10,7 %. Tento trend pokračoval i v roce 1998.

Po **kulminaci trestné činnosti mladistvých v roce 1993** (14,8 % ze všech odsouzených pachatelů) došlo v roce 1994 k určitému "zklidnění". V roce 1998 bylo pravomocně odsouzeno 4615 mladistvých pachatelů (z toho 236 dívek), což představuje 8 % ze všech odsouzených pachatelů (54 083 dospělých).

2.2 Odsouzení pachatelé se dopustili celkem 86 518 trestných činů, z toho mladiství 8094, tedy na trestné činnosti se podíleli 9 %. Mezi odsouzenými mladistvými převažovaly osoby prvotrestané 3632 (78,7 %), za recidivisty bylo soudem označeno 286, tj. 6,20 % odsouzených. Vysoký podíl prvotrestaných mladistvých odpovídá zřejmě trvale rostoucímu počtu dětí do 15 let, které páchají trestnou činnost a pro nedostatek věku nejsou trestně odpovědné (1994 - 6 632 dětí, 1995 - 7 118 dětí, 1996 - 10 899 dětí, 1997 - 10 296 dětí). Pod vlivem alkoholu spáchalo trestnou činnost 204 mladistvých (4,4 %), pod vlivem návykových látek 84 pachatelů (1,8 %).

2.3 V rámci sankční politiky vůči mladistvým dochází od roku 1990 k posunu ve prospěch opatření, která nejsou spojena s odnětím svobody. Trestní soudy ukládaly mladistvým nejčastěji podmíněné odsouzení - v průběhu 90. let každoročně u 70 % případů (čímž lze tuto sankci považovat z trestněpolitického hlediska za klíčovou). **Až na výjimky se jednalo o tzv. prosté podmíněné odsouzení, tzn. bez využití možnosti uložit podle ustanovení § 59 odst. 2 trestního zákona v rámci podmíněného odsouzení přiměřená omezení.** Oproti období před rokem 1989 byla tato sankce soudy v 90. letech více preferována (1987 - 64 %, 1997 - 71 %).

Nepodmíněný trest odnětí svobody byl ukládán 12 - 14 % odsouzených mladistvých (1987 - 20 %, 1997 - 13 %). Pokud však již soudy trest odnětí svobody uložily, klesl v 90. letech oproti letům 80. podíl krátkodobého trestu do 1 roku (1987 - 71 %, 1997 - 66,5 %).

Na třetím místě volily soudy v 90. letech možnost upustit u mladistvých od potrestání. V tomto směru došlo k výraznému posunu ve prospěch hojnějšího využívání této možnosti ze strany soudů, který kulminoval v roce 1993, kdy takto soudy reagovaly u téměř 17 % případů (1987 - 5,5 %, 1997 - 11 %).

Zbývající sankce, tj. zejména peněžité tresty a obecně prospěšné práce (posledně uvedené bylo nicméně možné uložit až od 1. ledna 1996) se na celkové skladbě sankcí významně nepodílely.

3 Příčiny delikventního chování mládeže

3.1 Kriminologické výzkumy a zkušenosti sociálních pracovníků, policistů, trestních soudců a státních zástupců i personálu věznic potvrzují, že pachatelé trestné činnosti mají celou řadu společných sociálních charakteristik (kombinaci tzv. znaků do anomických syndromů) a společných “zkušeností”, které do značné míry předurčují jejich asociální vývoj. K nejtypičtějším patří disfunkční rodina, změna opatrovnických vztahů v dětství a dospívání (např. umístění do ústavní výchovné péče), problémy související se školní docházkou, ztroskotání v povolání, generační úpadek, nízký sociální statut, sociální a kulturní vyloučení, nestrukturovaný volný čas trávený převážně mimo rodinu a s vrstevníky, poruchy chování a nezvládnutelnost, snížený intelekt, drogová a alkoholová závislost a extrémistické postoje, apod.

Tyto, tzv. prediktory delikventního chování, jsou důsledkem celé řady příčin a okolností, které delikventnímu chování předcházely, provázely jej a umocňovaly jeho vývoj.

3.2 Příčiny sociálně delikventního chování lze zásadně členit do dvou kategorií. K té první patří vnitřní příčiny spojené přímo s osobou pachatele. Do této skupiny jsou řazeny faktory biologické, psychologické a fyziologické. Tyto faktory tkví v dispozicích - zděděných a vrozených vlastnostech jedince a v jeho fyzické a psychické konstituci a v ranném vývoji .

Druhou skupinu tvoří příčiny vnější, spočívající v oblasti sociální - v širším a užším slova smyslu související se sociálním prostředím, v němž jedinec žije, bydlí a komunikuje. Tato skupina příčin zásadně ovlivňuje proces socializace - vrůstání jedince do společnosti i jeho schopnost přijímat obecně uznávané normy a vzory chování.

3.3 Specifický vliv na šíření sociálně patologických jevů mezi mládeží má nepochybně i rychlost kulturních a sociálních změn probíhajících v České republice. Tyto změny předstihují přirozený generační posun v řadě životních postojů, zkušeností a zvyklostí. Dosavadní sociální hodnoty a standardy jsou odmítány a pro nové chybí nejenom podmínky, ale zejména odpovídající diferencované a přístupné vzory s jasnější strukturou. Do osobního, rodinného i sociálního života se negativně promítá i identifikace s nevhodnými vzory postojů a chování, destabilizace stávajících norem a hodnot, a s tím spojený stres a nejistota. Výsledkem je zdání, že “všechno je možné” (případně, že nic není nemožné). Tato situace tak s sebou přináší řadu sociálně patologických důsledků - např. netrpělivou

snahu rychle se přiblížit “novému životnímu stylu”. Ten je ovšem některými osobnostně nezralými jedinci chápán pouze jako soubor hmotných znaků, jichž je třeba dosáhnout, a to i za cenu nelegitimních metod, včetně trestné činnosti.

Negativní vývoj je determinován mírou rizikových faktorů, které na něj působily zejména v dětství a dospívání. Kriminální delikvenci předchází celá řada signálů.

Výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci z let 1997-1998 “Názory expertů na charakter a dynamiku závadového chování mládeže potvrdil, že **děťští a mladiství delikventi se rekrutují převážně z rodin s kriminální zátěží, z rodin rozvrácených a sociálně a kulturně desintegrovaných.** Naopak nepotvrdil obecně tradovanou hypotézu, že v ústavních zařízení přibývá dětí z rodin společensky výše postavených. Odborníci přicházející do kontaktu s delikventní mládeží, hodnotí své klienty jako **agresivnější, méně ovladatelné, méně zodpovědné, s menší mírou sebekritičnosti a odolnosti vůči stresu.** Zvláště rizikovou kriminogenní skupinou jsou děti “na útěku” z domova a z výchovných zařízení a pak mladí lidé, kteří jsou po dovršení zletilosti propuštěni z institucionální péče.

4 Rozbor systému péče o delikventní mládež

4.1 Východiska ke snižování kriminality

Problematika delikventní mládeže je řešena v rámci sociální a kriminální politiky státu. Sociální politika zahrnuje politiku mládeže, zaměstnanosti, vzdělávání, rodinnou, zdravotní atd. Dílčími systémy kriminální politiky jsou politika trestní a politika preventivní. Trestní politika představuje defenzivní strategii kontroly kriminality a její převážně represivní část je orientována na minulost, na konkrétní události, trestné činy, které již nastaly. Preventivní politika směřuje do budoucnosti - představuje ofenzivní strategii kontroly kriminality, spoléhá se především na nerepresivní prostředky. Zabývá se snižováním pravděpodobnosti páčání trestných činů. **Systém péče o delikventní mládež tvoří soustava institucí působících v rámci sociální i kriminální politiky, jejichž práva a povinnosti určuje příslušná legislativa.**

4.2 Legislativní podmínky péče o delikventní mládež

1. Zvláštní ochranu rodině, dětem a mladistvým zaručuje čl. 32 Listiny základních práv a svobod a dále Úmluva o právech dítěte (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 106/1991 Sb.), která deklaruje právo dítěte na život, zdravý vývoj, rodičovskou péči, život v rodině, vzdělání a zaměstnání.

Neméně důležité je právo dítěte na ochranu před zanedbáváním, zneužíváním a duševním nebo tělesným násilím. Toto ustanovení zdůrazňuje význam sociální prevence, která ve svém důsledku směřuje k ochraně společnosti jako celku. Ochrana postavení dítěte a jeho oprávněných zájmů představuje rozsáhlý soubor práv dítěte, která jsou upravena v různých právních odvětvích a normách různé právní síly. Jde především o předpisy práva rodinného, občanského, sociálního, práva správního (školství, zdravotnictví), práva trestního a přestupkového.

Z hlediska občanského práva se každý člověk stává občanem okamžikem narození a má tudíž způsobilost k právům a povinnostem a způsobilost k právním úkonům. Právní status

dítěte je definován s odkazem k věku. Právní normy používají v zásadě dva termíny. První termín - **nezletilec, je užívaný pro oblast práva soukromého. Zletilost, jako plná způsobilost osoby svým vlastním právním jednáním nabývat práv a zavazovat se, vzniká podle občanského zákoníku dosažením 18 let.** Mezi právním statutem dítěte mladšího 15 let a adolescentem mezi 15.-18. rokem věku není podstatný rozdíl. **Zásadní rozdíly jsou však v oblasti trestního a přestupkového práva, neboť s věkovou hranicí 15 let je spojen vznik trestní (deliktní) odpovědnosti. Mladistvý - je tedy termín důsledně užívaný trestním (přestupkovým) právem pro věkovou skupinu 15 - 18 let.**

Přestože primárně je nutné právní postavení dítěte odvozovat z práva ústavního (narozněním se každá lidská bytost stává občanem určitého státu), je **základ právního postavení dítěte tradičně odvozován z práva rodinného, kde jsou upraveny zásadní vztahy mezi rodiči a dětmi.**

2. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zák. č. 91/1998 Sb. nově upravuje pojem rodičovské zodpovědnosti jako soubor povinností a práv rodičů k nezletilým dětem, které spočívají v zajišťování jejich výchovy, výživy, správě majetku a vytváření harmonického rodinného prostředí. Tam, kde rodiče nemohou, nechtějí nebo zneužívají své rodičovské zodpovědnosti, tedy ohrožují zájem dítěte, zasahuje do jinak chráněného soukromí rodiny stát, který plní svoji roli opatřeními sociálně - právní ochrany dětí (Hlava II. §§ 41-48).

3. Soudní ochranu práv dítěte a ukládání výchovných opatření soudem upravuje občanský soudní řád v Hlavě VIII. - Péče soudu o nezletilé (§ 176-185). Opatrovnický senát rozhoduje ve věci výchovy a výživy nezletilých, o styku rodičů s nimi, o navrácení dítěte, o omezení, pozastavení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti, o záležitostech, o nichž se rodiče nemohou dohodnout.

Soud vede rodiče popř. opatrovníky nezletilých k řádnému plnění povinností při péči o nezletilého. Vyřizuje podněty a upozornění občanů a právnických osob stran výchovy nezletilého a činí vhodná výchovná opatření, pokud je neučinil orgán sociálně - právní ochrany podle zvláštního zákona (zák. ČNR č. 104/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění Nálezu Ústavního soudu č. 72/1995 Sb.).

Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může orgán sociálně- právní ochrany dětí:

- a. **napomenout** vhodným způsobem **nezletilého, jeho rodiče a osoby, které narušují jeho řádnou výchovu,**
- b. **stanovit nad nezletilým dohled,** který provádí za součinnosti školy, občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti,
- c. **uložit nezletilému omezení,** které zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu. Zejména zakáže nezletilému návštěvu podniků a zábav pro něho nevhodných.

Pouze soud může, vyžaduje-li to zájem dítěte, svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Soud může svěřit dítě též do pěstounské péče. Podmínky stanoví zvláštní předpis.

Jestliže výchova dítěte je vážně ohrožena nebo narušena a dříve uložená výchovná opatření nevedla k nápravě (event. rodiče nemohou výchovu dítěte zabezpečit), může soud nařídit ústavní výchovu. Nařízení ústavní výchovy představuje závažný zásah do života dítěte. Dochází k zásadní změně prostředí i životního režimu dítěte. V roce 1997 bylo trestně

stíháno 10 296 dětí do 15 let. Ústavní výchova pro závadné chování byla nařízena ve 425 případech, dohled byl stanoven v 2 406 případech a ve 2 případech bylo vysloveno omezení.

4. Sankce a ochranná opatření v zák. ČNR č. 200/1990 Sb., o přestupcích ve znění pozdějších předpisů.

Přestupek je zaviněné jednání, které ohrožuje nebo porušuje zájem společnosti.

Mladiství jsou traktováni z hlediska možných sankcí mírněji (§ 19). Za přestupek lze uložit sankce: napomenutí, pokutu, zákaz činnosti a propadnutí věci. Opatření mají charakter omezující (např. zákaz navštěvovat určitá veřejně přístupná místa, kde se podávají alkoholické nápoje a pořádají sportovní nebo kulturní podniky. Lze je uložit pachateli přestupku na úseku ochrany před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, proti veřejnému pořádku a proti občanskému soužití.

Přestupky páchané rodiči (zákonnými zástupci) a jinými osobami mohou ohrožovat zájem (dobro) dítěte. Jedná se o přestupky na úseku sociálních věcí, zdravotnictví, školství, ochrany před alkoholem a jinými toxikomaniemi. Na druhé straně mladiství mohou porušovat celou škálu chráněných společenských vztahů (např. přestupky proti veřejnému pořádku, občanskému soužití atd.).

Poslední novela “přestupkového zákona”, která nabyla účinnosti 1. ledna 1999 postihuje konzumenty drog. Dikce § 30 byla rozšířena v písmenu j) o skutkovou podstatu neoprávněného přechovávání omamné nebo psychotropní látky v malém množství pro osobní potřebu a sankcionována pokutou až do výše 15 tisíc korun. **Tuto pokutu nelze uložit v blokovém řízení.**

Na postih přestupků se vztahují obecné předpisy o správním řízení, podle kterého postupují obce, okresní úřady, policie a jiné orgány státní správy. Z hlediska prevence je významná zejména aktivita na obecní úrovni (nejblíže “přestupci”).

5. Trestní stíhání mladistvých pachatelů je upraveno v zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon ve znění pozdějších předpisů a v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

Postih mladistvých pachatelů a řízení proti nim je zapracováno do trestního kodexu ve formě zvláštních ustanovení. V trestním zákoně je obsaženo trestní stíhání mladistvých v Hlavě VII. § 74-87 trestního zákona, zvláštní způsob řízení proti mladistvým je upraven v Hlavě XIX. §§ 291-301 trestního zákona. Platí obecná zásada, že pokud Hlava VII. trestního zákona neobsahuje ustanovení zvláštní, užije se na mladistvého ostatních ustanovení trestního zákona. Podobně, pokud Hlava XIX. trestního zákona neobsahuje ustanovení zvláštní, užije se i na řízení proti mladistvým obecných předpisů trestního řádu.

Obecné ustanovení vymezuje **pojem mladistvého** (15 - 17 let) a stanoví zásadu, že soud při projednávání a rozhodování přihledne ke zvláštní péči, kterou společnost věnuje mládeži. **Trestní odpovědnost mladistvého spočívá v odlišném hodnocení stupně společenské nebezpečnosti činu pro společnost jako materiálního znaku trestného činu.**

Zvláštní ustanovení trestního řádu zajišťují, aby byly objasněny všechny skutečnosti důležité pro rozhodnutí soudu, a to jak o vině, tak o přiměřeném trestu nebo ochranném opatření.

Zdůrazňují se výchovné momenty v řízení, zajišťuje se obhajoba mladistvého ve všech stádiích trestního řízení. **Nejdůležitějším pramenem pro zjištění poměrů mladistvého jsou orgány sociálněprávní ochrany.** Tento orgán má s ohledem na jeho poslání a roli v trestním řízení potřebné pravomoci.

- a. **Do vazby může být mladistvý vzat jedině tehdy, nelze-li účelu vazby dosáhnout jinak. Účelem trestu u mladistvého** je, aby trestem byla zabezpečena jeho výchova v řádného občana se zřetelem k jeho osobním vlastnostem, rodinné výchově, k prostředí z něhož pochází.
- b. **Ochranná výchova je druhem ochranného opatření a trvá dokud to vyžaduje její účel, maximálně však do 19 let.** Pro uložení ochranné výchovy musí být splněny tyto podmínky: o výchovu mladistvého není náležitě postaráno, výchova mladistvého byla zanedbána a vyžaduje to prostředí v němž mladistvý žije. **Ochrannou výchovu lze uložit i osobě mladší 15 let, která dovršila 12 let, tedy pro nedostatek věku trestně neodpovědné.** Obligatorně se ochranná výchova uloží tehdy, dopustil-li se dětský pachatel takového trestného činu, za který trestní zákon ve zvláštní části dovoluje uložení výjimečného trestu. Soud také může učinit též tehdy, jestliže je to nutné k zajištění řádné výchovy osoby mladší než 15 let, která spáchala čin, který by jinak byl trestným činem. Ochranná výchova se v těchto případech ukládá podle § 176 - 180 občanského soudního řádu.
- c. **Výkon trestu odnětí svobody u mladistvých** je upraven v zákoně č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů. Výkon vazby je upraven zákonem č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby. Vazba i trest odnětí svobody se vykonávají ve zvláštních věznicích. **Od roku 1993 je realizován "Program zacházení s mladistvými vězni".** Jeho náplní jsou aktivity vedoucí k soběstačnému a plnohodnotnému zařazení mladistvého do občanského života po propuštění. Dne 1. ledna 2000 vstoupí v účinnost zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.
- d. **Alternativní opatření v rámci trestního řízení**

Od první poloviny 90 let, na základě zahraničních zkušeností a domácích legislativních experimentů, **začaly do českého trestního práva pronikat jak alternativní formy trestního řízení, tak alternativy k trestu odnětí svobody. Trestní právo vycházející ze zásady pomocné úlohy trestní represe aplikuje státní donucení trestněprávními prostředky jen tehdy, když neexistuje jiné řešení, jak dosahovat souladu chování lidí s právem.** Tímto způsobem lze řešit zejména případy menší závažnosti, kdy ustupuje zájem státu na potrestání pachatele a je dáována přednost kompenzaci škody a jiné újmy, jež byla způsobena oběti trestného činu.

- V roce 1993 zákonem č. 292/1993 Sb. byl zaveden do trestního práva **instit ut podmíněného zastavení trestního stíhání** (§§ 307 a 308 tr. řádu) a možnost vydávat **trestní příkaz** (§§ 314e - 314g tr. řádu).
- Zákonem č. 152/1995 Sb. se vedle již užívaných trestů nově zavádí alternativní trest **obecně prospěšných prací** (§§ 45 a 45a tr. zák. a §§ 335 - 340b tr. řádu) a dále procesní **instit ut narovnání** (§§ 309 - 314 a 362 tr. řádu).
- Zákonem č. 253/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů se zavádí **podmíněné upuštění od potrestání s dohledem** (§ 26) a **podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem** (§§ 60a a 60b).

4.3 Působnost resortů v rámci systému péče o delikventní mládež

Resorty, do jejichž působnosti spadá péče o delikventní mládež jsou Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo zdravotnictví. Resorty se zaměřují především na zkvalitňování politiky mládeže, rodinné, vzdělávací, zaměstnanosti a trestní a tvorbu příslušné legislativy.

V následujícím textu jsou uvedeny hlavní činnosti jednotlivých resortů v oblasti péče o delikventní mládež. U každého resortu jsou popsány problémy, které negativně ovlivňují schopnost systému péče o delikventní mládež negativnímu vývoji sociálně patologických jevů mezi mládeží čelit. Tyto problémy potvrdilo i široké připomínkové řízení k předloženému materiálu.

4. Ministerstvo vnitra

Ministerstvo vnitra v oblasti práce s delikventní mládeží se zaměřuje na projekty ke snižování trestné činnosti na místní úrovni, zkvalitňování práce policie na úseku odhalování a objasňování trestné činnosti mládeže a páchané na mládeži, vytváření informačního systému v oblasti prevence kriminality.

a) Systémová a organizační opatření v oblasti péče o delikventní mládež

Působnost Policie České republiky v oblasti odhalování a vyšetřování trestné činnosti mládeže a páchané na mládeži.

- Pracoviště obecné kriminality služby kriminální policie v oblasti vyšetřování trestné činnosti spojené s extremismem byla posílena o tabulková místa policejních specialistů (od 1. ledna 1996), od 1. ledna 1999 byla posílena tabulková místa specialistů na problematice drogové kriminality. **Na problematiku odhalování trestné činnosti mládeže a páchané na mládeži jsou vyčleněni specialisté podle uvážení vedoucích pracovníků.**
- Od roku 1996 lze vytvářet i specializace v rámci základních útvarů pořádkové služby Policie ČR - **zřízení těchto specializací je záležitostí vedoucích pracovníků.**

Koncepční, metodická a iniciativní činnost v oblasti prevence kriminality

- Od roku 1994 nese gesci za činnost Republikového výboru pro prevenci kriminality a koordinační v oblasti prevence kriminality.
- Od roku 1996 je realizována koncepční a metodická činnost ve vztahu k tzv. **Komplexnímu součinnostnímu programu prevence kriminality na místní úrovni ve městech zatížených vysokou mírou trestné činnosti a dalších sociálně patologických jevů.** Jednou z priorit těchto programů je vytváření podmínek pro vznik aktivit zaměřených na prevenci kriminality mládeže. Na podporu programu je realizován dotační systém ze státního rozpočtu.

Preventivní činnost Policie ČR

- analytická a informační činnost při organizování preventivních programů na místní úrovni,
- poradenství pro občany v oblasti předcházení trestné činnosti a prevence dopravní nehodovosti.
- Přednášková, výchovná a poradenská činnost v oblasti prevence kriminality a dopravní nehodovosti,.

Prevence diváckého násilí při sportovních utkáních.

- V rámci Koordinační komise k diváckému násilí a nevhodnému chování při sportovních utkáních, zvláště při fotbalových zápasech je vytvářen speciální program “sociální práce s fanoušky”.

b) Problémy

- *Fluktuace pracovníků na úseku odhalování trestné činnosti mládeže a trestné činnosti páchané na mládeži (noví pracovníci vyžadují dlouhodobou odbornou přípravu).*
- *Tabulkové zařazení specialistů odhalování trestné činnosti mládeže a trestné činnosti páchané na mládeži v organizační struktuře policie není systémově upraveno. Důsledkem je, že této problematice není věnována jen okrajová pozornost ze strany vyšších funkcionářů Policie ČR (projednání úrovně a stavu na této problematice za určitá období, opatření k zamezení fluktuace, stabilizace pracovníků).*
- *Specialisté na odhalování trestné činnosti mládeže a na mládeži jsou často pověřováni vyšetřováním jiné trestné činnosti.*
- *Problematika preventivního působení mezi mládeží není legislativně zakotvena (osobní a místní znalost prostředí, spolupráce se školami, sociálními pracovníky apod., přednášková a výchovná činnost, zapojení do preventivních programů).*
- *Nízká úroveň komunikace a spolupráce mezi institucemi zabývajícími se delikventní mládeží (školská zařízení, krizová a zdravotnická zařízení, orgány péče o dítě). Úroveň spolupráce je založena na kvalitě osobních vztahů, nikoliv na systémové provázanosti.*
- *Nedostatečné využívání nápravně - výchovných opatření v přestupkovém řízení a podle zákona o rodině, popř. i trestního postihu delikventů i jejich zákonných zástupců zanedbávajících výchovu dětí (na místě je širší škála alternativních opatření).*
- *Absence fungující sítě tzv. AT poraden k řešení problematiky alkoholismu a drogových závislostí.*

4.5 Ministerstvo spravedlnosti

Činnost ministerstva se dotýká zacházení s mladistvými delikventy v oblasti legislativní, výkonné při vytváření podmínek pro aplikaci alternativních trestů a odklonu v trestním řízení, v oblasti resocializačního působení vězeňství a v oblasti kriminologického výzkumu.

a) Systémová a organizační opatření v oblasti péče o delikventní mládež

- Na základě zákona č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících, ve znění pozdějších předpisů, byli konstituováni probační úředníci. Zákon stanoví, že mohou na základě pověření předsedy senátu vykonávat určité probační činnosti, konkrétně poskytnutí poučení obviněnému a poškozenému o náležitostech dohody o narovnání a úkonech potřebných k jejímu uzavření (§ 11 odst. 2 cit. zák.).
- V rámci vězeňství je realizován systém kontinuálního resocializačního působení na mladistvé odsouzené. Byly vytvořeny podmínky pro zvýšení počtu učebních oborů pro mladistvé odsouzené a pro zvýšení počtu specializovaných oddělení pro odsouzené psychopaty.
- V oblasti kriminologického výzkumu vztahujícího se bezprostředně k problematice delikvence mládeže byl ukončen výzkum příčin vzniku sociálně patologických jevů u mládeže. Výzkum se uskutečnil na základě usnesení vlády č. 594 ze dne 5. října 1994 k informaci o situaci rizikových skupin mládeže. Byly zpracovány závěry a zpráva připravena k předložení na jednání vlády České republiky. Dále bylo provedeno expertní šetření v oblasti vývoje sociálně patologických jevů mezi dětmi a mládeží (osloveno 370 expertů a odborných pracovišť), které proběhlo v gesci Republikového výboru pro prevenci kriminality.
- V rámci vládou schváleného materiálu Priority trestní politiky z hlediska reformy vězeňství a koncepce rozvoje vězeňství v České republice uložila vláda svým usnesením č. 687/1999 ministru spravedlnosti předložit do 30. června 2000 návrh věcného záměru zákona o trestním soudnictví nad mládeží a do 31. března 2001 návrh zákona o trestním soudnictví nad mládeží.

b) Problémy

- *Převaha ukládání trestu podmíněného odsouzení, resp. upuštění od potrestání bez stanovení jakéhokoli výchovného vedení, tj. kontroly, dohledu a pomoci po vynesení odsuzujícího rozsudku.*
- *Nevyužívání alternativních způsobů trestání a odklonů v trestním řízení.*
- *Nedostatečná právní úprava postavení pracovníků v probační a mediační službě, jejich minimální počet, nedostatečná kvalifikace a zákonem stanovený příliš široký rozsah úkonů nedovolují plné využití alternativ a odklonů, kterými trestní právo de iure disponuje.*
  - *K řešení výše uvedených problémů nepochybně přispěje plošné konstituování probační a mediační služby na základě zákona o probační a mediační službě, jehož věcný záměr vláda schválila svým usnesením č. 599/1999. Návrh zákona v paragrafovém znění bude vládě předložen do 31. října 1999.*
  - *Ve věznicích je nedostatek specializovaných oddělení pro výkon trestu mladistvých drogově závislých, s poruchami chování a osobnosti a sexuální devianty.*

4.6 Ministerstvo práce a sociálních věcí

Činnost ministerstva v oblasti péče o delikventní mládež se kromě zlepšování a rozšiřování standardní sociální práce orientuje na sociální práci v oblasti sekundární i terciární prevence a na práci s nezaměstnanými. Sociální práce s dětmi a mladými lidmi

ohroženými rizikovým prostředím nebo již vykazujícími znaky delikventního jednání je jednou z priorit resortu práce a sociálních věcí. To se projevuje jak ve zvýšené pozornosti, kterou resort věnuje zavádění nových forem metodického vedení sociálních pracovníků okresních úřadů, tak v dotační politice resortu, která v současné době prochází zásadními koncepčními změnami.

a) Systémová a organizační opatření v oblasti péče o delikventní mládež

- Klíčovou roli v oblasti sociálně - právní ochrany dětí mají sociální pracovníci oddělení péče o rodinu a dítě OkÚ - OPD (1300 v ČR). Vyhledávají ohrožené děti, výchovně působí na rodiče, vykonávají funkci opatrovníka, podávají návrhy soudu s cílem prosazení sociálně - právní ochrany dětí, organizují náhradní péči o děti.
- **Kurátoři pro mládež** (celkem 350 v ČR), se zabývají sociálně výchovným působením na mládež, poskytují poradenství dětem, mladistvým a jejich rodinám, provádějí výchovné pohovory, v případě trestné činnosti spolupracují s orgány činnými v trestním řízení a účastní se trestního řízení proti mladistvému, podle potřeby zprostředkovávají pomoc odborníků.
- V minulých letech byla **zavedena funkce sociálního asistenta** pro práci s ohroženou mládeží “na ulici” (nyní působí celkem více než 30 sociálních asistentů).
- V rámci “práce na ulici” (streetwork) jsou zřizována **nízkoprahová centra** pro setkávání a společné trávení volného času (tzv. zázemí sociálního asistenta).
- Na okresních a magistrátních úřadech vznikla v rámci referátů sociálních věcí specializovaná pracoviště sociální prevence (v současné době 56 těchto pracovišť).
- V rámci **pomoci nezaměstnaným**, jako rizikové sociální skupině, byla zřízena “**Informačně poradenská střediska**” pro volbu povolání a zaměstnání na úřadech práce.
- Rozšířen byl Projekt Most - **pomoc mládeži znevýhodněné na trhu práce** do dalších okresů. Projekt přináší zcela nové formy práce s rizikovou mládeží a představuje nový způsob “vnitroresortní” úzké spolupráce úřadů práce a referátů sociálních věcí okresních úřadů.
- Byla zahájena spolupráce pracovníků úřadů práce (specialistů pro tzv. kumulované handicap), sociálních kurátorů a kurátorů pro mládež, do systému byli zapojeni i sociální asistenti.
- **MPSV finančně podporuje celou řadu nevládních organizací zabývajících se aktivitami souvisejícími z působností resortu.** V rámci dotačního řízení Ministerstva práce a sociálních věcí pro rok 1999 byly vyhlášeny následující priority:
  - služby sociální intervence ve smyslu věcného záměru zákona o sociální pomoci,
  - služby sociální péče nadregionálního charakteru,
  - sociální služby v rámci projektů protidrogové politiky a věcné působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí podle usnesení vlády č. 111/1998 k prevenci kriminality.

Na realizaci jednotlivých projektů bylo v roce 1998 ze státního rozpočtu uvolněno celkem 530 518 000 Kč.

b) Problémy

- *Nedostatečná kvalita a systémovost komunikace ve spolupráci s jinými institucemi, které působí v oblasti delikvence mládeže.*
- *Policie ČR nehlásí orgánům sociálně- právní ochrany dětí výsledky nezletilých konané ve škole.*
- *Institut kurátora pro mládež je nedostatečně normativně i obsahově zakotven (co je vlastně jejich úkolem a jaké k tomu mají a potřebují nástroje, jak sloučit pomáhající a kontrolní činnost apod.).*
- *Pro výkon funkce kurátora pro mládež a sociálního pracovníka OPD nejsou dostatečně definovány kvalifikační předpoklady, profesionální dovednosti, druh a délka praxe, které by měli pracovníci pro výkon této funkce splňovat. Není dostatečně zpracován systém průběžného vzdělávání a supervizi (chybí komunikační dovednosti, znalost metod sociální práce zaměřených na zvyšování kompetenci klienta a podpory rodiny apod.), což ve svém důsledku může vést k nekvalitnímu výkonu těchto povolání.*
- *Soudy při rozhodování dostatečně nevyužívají podklady zpracované kurátory pro mládež o klientovi a jeho sociálním prostředí.*
- *V oblasti komunikace se školskými zařízeními, kde vykonávají klienti kurátorů pro mládež ústavní nebo ochrannou výchovu není systémově upravena problematika následné péče po ukončení ústavní výchovy.*
- *Kurátor pro mládež není často informován o případech útěků z výchovných zařízení a o případech propuštění klienta na víkend, kdy stanovisko kurátora pro mládež není vůbec vyžadováno.*
- *V České republice v současnosti působí více než 30 sociálních asistentů, kteří jsou de facto zaměstnanci státní správy. Vedle těchto pracovníků, kteří jsou metodicky vedeni Ministerstvem práce a sociálních věcí působí, zejména ve větších městech, mnoho dalších podobně orientovaných pracovníků, jejichž počet ani přesnější vymezení činnosti nebyl doposud monitorován.*
- *Základními problémy sociálních asistentů působících při okresních úřadech, respektive magistrátech nebo úřadech městských částí je různá a často nedostatečná profesionální úroveň, příliš volné vymezení působnosti od streetworku přes organizování volného času po poradenství a kontakt s dalšími preventivně působícími organizacemi v okrese.*
- *Metody a profesionální úroveň sociální práce - nedostatek profesionálů schopných používat moderní metody sociální práce zaměřené na potřeby klienta a schopných rozlišovat mezi pomocí a kontrolou a užívat profesionální způsoby práce, které se vážou k oběma oblastem. Není podporováno kontinuální vzdělávání sociálních pracovníků ani dostatečně ohodnoceno, nejsou dostatečně vytvořeny a rozvinuty metody supervize a metodického vedení.*
- *Metodické vedení - ministerstvo (jako centrální orgán) metodicky vede pracovníky referátů sociálních věcí - sociální pracovníky. De facto však nedisponuje nástroji potřebnými k prosazování účelné realizace metodického vedení. Nemá vliv na personální a finanční politiku.*

4.7 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

V rámci sociální prevence trestné činnosti a dalších sociálně negativních jevů mezi dětmi a mládeží se ministerstvo zaměřilo na zkvalitnění výchovného působení školy včetně přípravy učitelů a systému pedagogicko-psychologického poradenství, na péči o narušenou mládež, zejména ve výchovných ústavech a na podporu volnočasových aktivit

mládeže. Významný je i rozvoj v sociálně - právní výchově a vzdělávání a podpora nevládních aktivit v rámci grantového systému resortu.

a) Systémová a organizační opatření v oblasti péče o delikventní mládež

- Prostřednictvím pedagogických center probíhá **školení učitelů v oblasti primární a sekundární prevence.**
- V oblasti socializačního působení školy a výchovy k občanství je zkvalitňováno **vzdělávání v právních a etických tématech** na všech typech státních základních a středních škol a výchova ke zdravému životnímu stylu.
- Na základě “Koncepce nových forem výchovného poradenství” se realizuje **výchovné poradenství.** Byla podpořena činnost pedagogicko-psychologického poradenství (středisek výchovné péče, speciálně pedagogických center, pedagogicko-psychologických poraden).
- V oblasti **péče o narušenou mládež** jsou posíleny rozpočty výchovných ústavů. Byly zřízeny čtyři specializované výchovné ústavy (Dvůr Králové, Praha 9, Žulová a Hrochův Týnec), v nichž jsou umísťovány děti vyžadující náročnou výchovnou péči. Dochází k postupnému snižování počtu dětí ve výchovných skupinách a zvyšování počtu lůžek ve výchovných ústavech.
- Byla zřízena **Střediska výchovné péče v 25 místech** České republiky s vyšším výskytem sociálně patologických jevů.
- **V oblasti podpory volnočasových aktivit mládeže** jsou finančně podporovány volnočasové aktivity dětí a mládeže s důrazem na práci s rizikovými skupinami, a to v rámci každoročně vyhlášených “Programů podpory a ochrany dětí a mládeže.
- Po roce 1989 byly schváleny **nové studijní obory** poskytující střední odborné vzdělání (SOV), úplné střední odborné vzdělání (ÚSOV) a vyšší odborné vzdělání (VOV) **pro oblast sociální péče, sociálních služeb a sociální práce.** Studijní obory připravující pracovníky pro různé pracovní činnosti v oblasti sociální péče se vyučují jak na státních školách, tak církevních nebo soukromých.
- Úkol č. 48 přílohy usnesení vlády č. 111/98 (ke Koncepti a programu protidrogové politiky vlády na období 1998 - 2000) uložil resortu školství povinnost zabezpečit vypracování zásad efektivní primární prevence a zavést pro ni systém akreditací a licencí s termínem do 31. 5. 1998

b) Problémy

- *Neexistence evidence neomluvených hodin, záškoláctví, snížení známek z chování a způsobů řešení těchto jevů na základních školách. Tak není možné zpracovat relevantní rozbor a na jeho základě koncipovat příslušná systémová opatření.*
- *Klientela v ústavech pro výkonem ústavní nebo ochranné výchovy je oproti minulosti agresivnější a anetičtější. Do ústavů je umísťováno stále větší procento osobnostně a intelektově postižených svěrenců, u kterých je jen minimální předpoklad úspěšné resocializace.*
- *Cílová skupina středisek výchovné péče není přesněji definována. Důsledkem této nevyhraněnosti je, že v péči těchto středisek je klientela s méně závažnými projevy sociální patologie, než pro jakou jsou koncipována.*

- *Nevyhovující spolupráce s resortem zdravotnictví v přístupech k mladým toxikomanům s nařízenou ústavní a ochrannou výchovou a ke klientům (s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou), kteří mají výrazné psychické problémy limitující úspěšnost výchovně vzdělávacího procesu.*
- *Zbytečně časté umístování těch dětí a mladistvých do diagnostických ústavů na základě rozhodnutí o předběžném opatření, u nichž je vhodnější nařízení ústavní výchovy. (Předběžné opatření přitom existuje především pro náhlá rozhodnutí o vyjmutí dítěte z rodiny. Diagnostické ústavy v zájmu respektování soudního rozhodnutí děti přijímají, ale často i nad rámec své kapacity, což se odráží u plánovaných nástupů dětí do ústavní, resp. ochranné výchovy, které pak nemohou být včas realizovány.)*
- *Soudy v rozhodnutí o předběžném opatření určují mimo jiné i místo jeho výkonu. V resortu školství to bývá příslušný diagnostický ústav. (Dítě s takto formulovaným předběžným opatřením nemůže být jako všechny ostatní přemístěno do jeho potřebám odpovídajícího výchovného zařízení a musí zůstat v diagnostickém ústavu až do nařízení ústavní výchovy v odpovídajícím zařízení, případně do nařízení nového předběžného opatření, v němž soud rozhodne o novém místě realizace.) V diagnostickém ústavu se tak shromažďují děti a mladiství s výrazně odlišnou zdravotní a sociální diagnózou (např. drogově závislí, psychiatricky nemocní, kriminálně delikventní, děti dočasně osiřelé či sociálně zanedbané, osoby, u nichž nebyla zjištěna státní příslušnost a předpokládá se, že jsou mladší osmnácti let).*
- *O ústavní výchově, jako následném rozhodnutí po vydání předběžného opatření je od zahájení řízení rozhodováno v neúměrně dlouhé době (některé causy i dva až tři roky). Dokud není dítěti nařízena ústavní výchova, je omezeno především v možnostech profesní přípravy na civilních školách (možnost podmínečného propuštění).*
- *Téměř automaticky je na pokyn soudce u všech mladistvých sondována možnost nahradit umístění do vazby umístěním do diagnostického ústavu, nebo do výchovného ústavu pro mládež. (Pokud tak soudce činí, činí tak po právu. Takovou povinnost mu ukládá § 293 trestního řádu.) Soudy se zde téměř vůbec neohlízejí na to, zda se jedná o jedince se závažnou a opakující se trestnou činností, nebo o jedince, který sice spáchal trestnou činnost, ale spíše z důvodů psychické labilita a u něhož by to bylo namístě. Speciální výchovná zařízení resortu školství tak zajišťují vazební podmínky - to je popření smyslu jejich existence.*

4.8 Ministerstvo zdravotnictví

Ministerstvo zdravotnictví ve vztahu k péči o delikventní mládež se zaměřuje na léčbu pachatelů trestné činnosti s duševní poruchou a na léčbu drogově závislých a na prevenci týrání, zanedbávání a sexuálního zneužívání dětí a pomoc obětem trestných činů. Finančně je podporována nevládní organizace Bílý kruh bezpečí, která se zabývá pomocí obětem trestných činů a Nadace Naše dítě, která provozuje Linku důvěry s celorepublikovou působností. Dále jsou podporovány další nevládní organizace, které se zabývají prevencí týrání a zneužívání dětí.

4.9 Úřad vlády

Při Úřadu vlády působí další koordinační orgány, tj. Rada pro národnostní menšiny, Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity a Meziresortní protidrogová komise do jejíž působnosti spadá vytváření protidrogové politiky vlády České republiky. Ředitel sekretariátu Meziresortní protidrogové komise je členem Republikového výboru pro prevenci kriminality, což zaručuje koordinovaný postup v souladu s preventivními programy dalších zastoupených resortů.

5 Připravované legislativní změny týkající se systému péče o delikventní mládež

5.1 Návrh zákona o sociálně - právní ochraně dětí

(zpracovává Ministerstvo práce a sociálních věcí)

Ministerstvo práce a sociálních věcí připravuje návrh zákona o sociálně - právní ochraně dětí (dále jen SPOD). **V jednotlivých ustanoveních návrhu zákona je upravena preventivní, poradenská a výchovná činnost orgánů sociálně - právní ochrany, péče o děti, jejichž vývoj je ohrožen nebo narušen, podporuje vznik zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a upravuje povinnosti rodičů spolupracovat s orgány SPOD.**

T: Návrh zákona byl projednán vládou v II. Q 1999.

5.2 Novela zákona o přestupcích na úseku sociálních věcí

Ministerstvem práce a sociálních věcí je předkládán návrh zákona, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o sociálně - právní ochraně dětí (trestní řád, zákon o rodině, občanský soudní řád, zákon o sociálním zabezpečení, atd.) a je navrhována i novela § 28 zákona o přestupcích na úseku sociálních věcí, která se doplňuje o přestupky páchané v oblasti péče o děti a jejich výchovy. **Nově navrhované skutkové podstaty jsou subsidiární k některým činům soudně trestným, zejména v § 217 - ohrožování mravní výchovy mládeže. Umožní tak postih za jednání ohrožující zdravý vývoj dětí, byť tato jednání svou intenzitou nedosahují nebezpečnosti trestného činu.**

5.3 Návrh věcného záměru zákona o probační a mediační službě

V působnosti resortu ministerstva spravedlnosti se připravuje zákon o probační a mediační službě. **Jeho podstata spočívá v : organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, v kontrole povinností a omezení uložených mu soudem nebo státním zástupcem, v kontrole výkonu dalších trestů nespojených s odnětím svobody v rozsahu stanoveném tímto zákonem, v individuální pomoci obviněnému a v opatrování informací o osobě obviněného nebo poškozeného významných pro rozhodnutí soudu nebo státního zástupce.**

Mediací se pro účely tohoto zákona rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi stranami a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu v souvislosti s trestním stíháním.

Probační a mediační činnost spočívá například:

- a. ve vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy byl uložen dohled,

- b. ve vytváření podmínek pro rozhodování o podmíněném zastavení trestního stíhání a vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem.

Probační a mediační služba věnuje zvláštní péči mladistvým obviněným o obviněným osobám v jim blízkém věku a v koordinaci sociálních a terapeutických programů práce s problémovými uživateli omamných a psychotropních látek a drogově závislými osobami mezi obviněnými.

T: Návrh zákona v paragrafovém znění bude vládě předložen do 31. října 1999.

5.4 Souběžně předkládaný návrh věcného záměru zákona, kterým se mění trestní řád a některé související zákony, předpokládá zřízení institutu probačního pracovníka, který bude v zákonem stanovených případech vykonávat nad obviněným dohled. Dohled zahrnuje ve vztahu k obviněnému pozitivní vedení, pomoc a kontrolu chování. V rámci navrhované novelizace trestního řádu se předpokládá, že právě o **probační dohled bude možno rozšířit okruh prostředků nahrazujících vazbu, neboť současné působení probačního pracovníka na obviněné propuštěné z vazby při převzetí záruky či slibu obviněného podle § 73 trestního řádu není dostatečné a vhodné.**

T: Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů byl vládě předložen 7. září 1999.

5.5 Při probíhajících pracích na celkové rekodifikaci trestního zákonodárství jsou mimo jiné zvažovány další možnosti rozšíření probačního dohledu a specifikace jeho forem i prostředků. Počítá se rovněž s rozšířením a prohloubením mediačních postupů. V návrhu věcného řešení jsou postavení, úkoly a organizační uspořádání probační a mediační služby podrobně rozvedeny a zdůvodněny.

5.6 Nové zásady dotační politiky pro přidělování dotací nestátním subjektům

(zpracovává Ministerstvo práce a sociálních věcí)

Nový systém poskytování dotací umožní položit důraz na priority resortu tzn. sociální služby ohroženým skupinám obyvatel mezi ně řadíme i služby pro děti a mladistvé jejichž vývoj je ohrožen nebo narušen a jejich rodinám. Nové zásady by měly zprůhlednit financování sociálních služeb a umožnit kontrolu kvality poskytovaných služeb i efektivního využívání finančních prostředků na tyto služby vynakládaných.

T: Bude předložen vládě během roku 2000.

5.7 Příprava akreditačního systému

(zpracovává Ministerstvo práce a sociálních věcí)

Vytváření akreditačního systému je vedeno úsilím o zajištění rovného přístupu klientů k sociálním službám a jejich financování na základě objektivní potřeby a kvality, což povede mimo jiné ke zrovnoprávnění poskytovatelů služeb. Udělení akreditace představuje "pečeť kvality", která garantuje dodržování určitých standardů práce a etických principů.

Akreditace je koncipována jako dobrovolná (na základě žádosti poskytovatele služby), nicméně bude podmínkou pro financování dané služby z veřejných prostředků.

T: Bude předložen vládě během roku 2001.

5.8 Příprava systému financování služeb sociální intervence, jejich organizaci a řízení

(zpracovává Ministerstvo práce a sociálních věcí)

T: Bude předložen vládě v roce 2002.

5.9 Příprava informačního systému sociální pomoci

(zpracovává Ministerstvo práce a sociálních věcí)

Bude znamenat redefinici úlohy úředníka státní správy na regionální i centrální úrovni i jejich role v koordinaci a distribuci sociálních služeb. Všechny subjekty sociální pomoci a další příslušné státní orgány jsou povinny vzájemně spolupracovat při řešení obtížné sociální situace osoby. Pro příslušné subjekty se zavádí povinnost, aby si sdělovaly bezplatně údaje, které jsou pro účely poskytování sociální pomoci nezbytné za předpokladu, že se získáním těchto údajů souhlasí osoba žádající o pomoc nebo osoba, které je již sociální pomoc poskytována. Se získanými údaji se nakládá v souladu s předpisy o ochraně osobních dat. **S ohledem na potřebu respektovat samostatnost i odpovídající odbornost jednotlivých subjektů, zúčastněných na řešení obtížné sociální situace osoby a v zájmu koordinace postupů, sjednocení názorů a odstranění jejich případného roztržitého a nejednotného působení se navrhuje zakotvit právo každého subjektu na svolání konsiliárního jednání.** Tato praxe se již uplatňuje.

T: Bude předložen vládě v roce 2003

5.10 Zákon o školských zařízeních pro děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou a o školských zařízeních preventivně výchovné péče

(předkládaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy)

Navrhovaný zákon dá do souladu výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy s Listinou základních práv a svobod. Upraví oblast školských zařízení zabývajících se preventivně výchovnou péčí a školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy včetně činností s výchovnou péčí souvisejících, stanoví podmínky pro zřizování školských zařízení, určí organizaci a oblasti působení jednotlivých druhů a typů školských zařízení.

Jeho smyslem by mělo být co nejpřesnější vymezení pravomocí a povinností školských zařízení vzhledem k nezletilému svěřenci i k jeho zákonným zástupcům, určit práva a povinnosti nezletilého, svěřeného do péče školského zařízení, a současně stanovit míru omezení práv jeho zákonných zástupců a určit jejich povinnosti vůči školskému zařízení.

V předkládaném návrhu zákona je kladen důraz na humanizaci výchovného a převýchovného procesu výchovy v souladu s Úmluvou o právech dítěte. Zákon stanoví, jakým způsobem bude vykonávána ústavní nebo ochranná výchova, která je nezletilému nařízena soudem v

případě, že je jeho vývoj narušen v důsledku nedostatečné péče rodičů nebo v důsledku jeho vlastního asociálního chování.

Zákon umožňuje zřídit široké spektrum zařízení s rozdílnými výchovnými přístupy specifikovanými podle druhu postižení svěřenců, tak, jak vyplynulo během doby z požadavků odborníků z praxe. Zákon dále stanoví věkový rozsah svěřených osob, důvody, pro které mohou být do zařízení umístěny, způsob a podmínky vzdělávání, včetně způsobu plnění povinné školní docházky, stejně jako způsobu dalšího vzdělávání. Upravuje finanční zabezpečení, z pohledu zařízení stanoví způsob a výši úhrady za péči, z pohledu svěřenců stanoví způsob a výši vypláceného kapesného a věcné pomoci.

Věcný záměr zákona upravuje i oblast preventivně výchovné péče.

T: Věcný návrh zákona byl projednán vládou v II. Q 1999.

5.11 Zákon o Policii České republiky

Úkolem Ministerstva vnitra je vypracovat nový zákon o Policii ČR. V nové úpravě budou odstraněny nedostatky v souladu s ústavním pořádkem a s mezinárodními smlouvami (včetně např. Smlouvy o Europolu, schengenských dohod atd.). **Zvláštní pozornost bude věnována pregnantnímu popisu nejinvazivnějších zásahů do základních lidských práv, dojde i ke zvýšení ochrany před zneužíváním pravomocí či před neoprávněnými zásahy do základních práv.** Podrobně budou upraveny některé důležité instituty, jejichž dosavadní absence je již neúnosná, jde především o **komplexní úpravu nakládání s osobními údaji a s informacemi vůbec při policejní činnosti.**

V novém zákoně nebude policie popsána jako striktně represivní orgán, ve větší míře bude akcentována její preventivní role. Bude vytvořen také ucelený, horizontálně i vertikálně prostupný systém profesní přípravy policistů. **S tím souvisí i nový zákon o služebním poměru policistů (a příslušníků dalších bezpečnostních sborů), jehož příprava probíhá souběžně s přípravou zákona o Policii ČR.**

Termín: I. Q roku 2000

5.12 Pokyn ministra Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k upřesnění činnosti školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydá "Pokyn ministra" týkající se:

- **Vymezení oblastí spádové působnosti diagnostických ústavů** ve smyslu zajištění potřebného spektra výchovných zařízení pro každý diagnostický ústav a možností modelovat místní potřeby v síti zařízení v obvodu územní spádovosti.
- **Rozmíst'ování dětí a mladistvých do výchovných zařízení podle pevných pravidel** pouze prostřednictvím diagnostického ústavu, který vede evidenci svěřenců umístěných v jednotlivých zařízeních, jejich osobnostních charakteristik a evidenci volných míst v jednotlivých zařízeních ve svém územním obvodu.

Odborného a metodického vedení výchovných zařízení diagnostickým ústavem včetně koordinace jejich činnosti, včetně zabezpečování růstu potřebné úrovně odborných pracovníků, vykonávání supervize, součinnosti s Českou školní inspekcí a účastí při výběru nových vedoucích pracovníků výchovných zařízení v akčním radiu diagnostického ústavu.

T: Vstoupil v platnost 3/1999.

5.13 Rada pro děti, mládež a rodinu

Meziresortní orgán, který bude koordinovat činnost příslušných orgánů státní správy, samosprávy, nevládních organizací a profesních svazů v rámci koncepce přístupu státu k problematice dětí, mládeže a rodiny. Působnost tohoto orgánu je navrhována na vládní úrovni. **Úkolem tohoto orgánu bude koncepční, metodická a koordinační činnost v oblasti péče o mládež, rozhodování o dotační politice jednotlivých resortů, která je zaměřena na mládež, iniciace systémových kroků v oblasti prevence a volného času a zajištění provázanosti systémových opatření na legislativní úrovni.** Organizační zabezpečení jeho činnosti bude v gesci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy - odbor pro mládež.

T: Návrh statutu, jednacího řádu a personálního zajištění Rady byl projednán vládou v II. Q 1999.

6 Nové trendy v zacházení s delikventní mládeží v zahraničí

Snahy o snížení kriminality reprezentovaly v minulosti zejména dva přístupy:

První tzv. **“absolutní přístup”** stavěl na teorii odplaty. Cílem trestu bylo odčinit trestný čin. Prioritní nebylo ani tak zabránit dalším trestným činům, ale demonstrovat spravedlnost. Nastolení spravedlnosti spravedlivou odplatou za vinu má hluboký psychologický účinek důležitý i pro uvědomění si odpovědnosti za vlastní jednání.

Druhý přístup - **“relativní či preventivní”** stavěl na předpokladu, že cílem trestu je minimálně zabránit pachateli v páchání dalších trestných činů a v optimálním případě pak náprava pachatele, respektive jeho převýchova. Vina je vnímána jako psychicky nebo sociálně podmíněné abnormální jednání, které je v podstatě nemocí vyžadující léčení. V praxi ovšem bývá efektivita převýchovného působení trestu nízká.

V současné době se v mnoha zemích prosazuje přístup třetí - syntetický, který v sobě zahrnuje oba předcházející přístupy. V tomto případě jde o snahu sloučit spravedlivý trest s obecně nebo speciálně preventivním účinkem. Jedná se mimo jiné o reakci na prudký nárůst zločinnosti včetně kriminality mládeže v 70. a 80. letech. Další důvody spočívaly v poznatcích, že klasické metody nejsou schopné tomuto negativnímu trendu zamezit. Sem spadá jak rozvoj komunitně orientované prevence kriminality, tak i hledání nových přístupů v trestním soudnictví.

V anglosaské literatuře je v souvislosti s tímto přístupem užíván termín **Restorative Justice** - spravedlnost nahrazení či narovnání. Tento přístup si klade za cíl vrátit pachatele do společnosti jako jejího plnohodnotného člena. Uplatňuje se zejména u mladistvých a dětských pachatelů.

K tomu ovšem musí směřovat činnost všech, kteří v procesu spravedlnosti mladistvých participují. To nejsou jen orgány činné v trestním řízení, ale v neposlední řadě pachatel, oběť a komunita (obec). Každý z nich má skutečný zájem na tom, aby mladý pachatel napravil způsobené škody, opětovně se zařadil do společnosti a vyhnul se recidivě. Komunita bude bezpečnější, oběť se dočká satisfakce a pachatel se vytvoří podmínky pro návrat do řádného společenského života. Pachatel přitom bude veden k tomu, aby si byl schopen uvědomit následky svého trestného činu. **Tento přístup je založen na čtyřech principech:**

- **V principu odpovědnosti**, který spočívá v náhradě škody, veřejně prospěšných pracích a v mediaci pachatele s obětí. To jsou nástroje, které pomáhají (a zároveň nutí) mladému pachateli uvědomit si důsledky svého činu - pro oběť i pro něj samotného. Oběti se přitom stávají plnoprávními účastníky procesu.
- **V principu ochrany komunity**, z něhož vyplývá, že komunita má právo na bezpečí, a že je tady nutné všemi prostředky bránit recidivě a škodám, které z ní pro bezpečnost komunity vyplývají. K tomu slouží zejména systém dohledu a intervencí vůči pachateli.
- **V principu rozvoje dovedností, jehož cílem je, aby** pachatel opustil systém péče o mladistvé, kompetentnější o dovednosti a schopnosti chovat se jako produktivní a odpovědný občan. Nejde tedy jen o potlačení asociálního chování a poskytnutí péče či léčby, jde o komplexní působení zaměřené na rozvoj pachatelových schopností a dovedností v občanském a sociálním životě.
- **V principu rovnováhy** - to znamená, že je věnována stejná pozornost komunitě, oběti i pachateli. Všechny tyto strany by měly mít se styku se systémem spravedlnosti mladistvých prospěch.

V přístupech vycházejících z teorie odplaty a teorie převýchovy je role pachatele více méně pasivní - objektem potrestání, izolace či výchovy. V přístupu třetím, založeném na syntéze těch předchozích, se jeho role mění. **Pachatel v něm totiž přestává být pouhým objektem soudního nebo správního řízení, ale subjektem přiměřeně odpovědným za svůj čin, za svoji nápravu, za vyrovnání se s těmi, jimž svým jednáním uškodil a za svoji další životní perspektivu.**

Význam nového přístupu je v poslední době uznáván i na úrovni OSN. Např. Komise OSN pro prevenci kriminality a trestní soudnictví schválila v roce 1998 rezoluci doporučující státům vycházet v trestním řízení z principu **MEDIACE A RESTORATIVE JUSTICE**.

7 SHRNUÍ

I.

1. V rámci státního systému péče o delikventní mládež i mimo něj existuje a dále vzniká celá řada institucí, zařízení a organizací, které se zabývají kriminálně rizikovou mládeží.
2. **Terénní sociální pracovníci, kteří se zaměřují na sociální intervenci ve vztahu k dětem a k mládeži, pracují při okresních, městských a magistrátních úřadech.**
3. **Mimo systém státní správy a samosprávy působí stovky nevládních a charitativních organizací, které také s rizikovými skupinami dětí a mladistvých pracují. Činnost řady nevládních organizací je dotována ze státního rozpočtu.**

4. V Policii České republiky je na všech úrovních - okresní, krajské i celostátní - vytvářena síť kriminalistů specializovaných na vyšetřování trestné činnosti mládeže a páchané na mládeži. Podobní specialisté začínají působit i při úřadech vyšetřování.
5. Buduje se systém prevence kriminality, jehož těžiště spočívá na místní úrovni. Prioritou preventivních strategií na všech úrovních je prevence kriminality dětí a mladistvých.
6. Stát každoročně věnuje na prevenci kriminality a dalších sociálně patologických jevů značné finanční prostředky.
7. Přípravuje se řada důležitých zákonů, včetně rekodifikace trestního práva, které mohou zásadním způsobem ovlivnit přístup ke kriminálně rizikovým i delikventním dětem a mladistvým.
8. Odborníci, kteří se problematikou predelikventní a delikventní mládeže zabývají, naléhavě požadují systémové řešení současné situace, včetně ofenzivního zavádění moderních intervenčních a nápravných metod do sociální práce s delikventní mládeží.

II.

Aktuálně však lze konstatovat, že ačkoliv počet specializovaných institucí pro práci s rizikovými jedinci i výdaje vynakládané na jejich provoz roste, je evidentní, že úměrně tomu neroste jejich úspěšnost a efektivita. To lze ostatně doložit trendy, které dokumentují statistiky trestné činnosti.

1. Kriminalita dětí a mladistvých je obecně vnímána jako negativní sociální jev, nikoliv jako množina individuálních trestných činů, z nichž každý má svého pachatele a svojí oběť, svoji příčinu a následek.
2. Justiční systém využívá ve vztahu k mladistvým pachatelům *chudý rejstřík* trestů s minimální mírou využití alternativních opatření.
3. V zásadě neexistují funkční instituce, které by nad plněním alternativních opatření uskutečňovaly dohled.
4. Preventivní a represivní instituce - justiční, státní, samosprávné i nevládní nejsou systémově propojeny, a tak nejsou schopné zajistit koncepční kontinuální práci s kriminálně rizikovými jedinci a jejich rodinami.
5. Problémem je nedostatečná odbornost a stabilizace výkonných pracovníků a koncepční nevyhraněnost jednotlivých institucí a profesí v rámci systému péče o predelikventní a delikventní mládež.
6. Možnosti stávajícího systému péče o delikventní mládež jsou využívány nedostatečně, neinvenčně a nekoordinovaně.
7. Nedořešena je situace mezi institucemi, které se zabývají rizikovými jedinci o stanovení optimální míry mezi ochranou osobních dat a potřebou výměny informací.
8. Nedostatečně jsou využívány existující legislativní podmínky pro postih rodičů ve vztahu k delikventní činnosti jejich dětí.

Současný systém péče o delikventní mládež v mnoha ohledech selhává. Umožňuje propad tisíců dětských a mladistvých delikventů mimo něj. Spíše než moderních sociálních metod zaměřujících se na posílení klientových schopností vyrovnávat se přijatelným způsobem s rizikovými situacemi přetrvává administrativně represivní přístup sociální práce. Netvoří ucelený komplex, ale soustavu mezi sebou

nekomunikujících subjektů. Většina institucí se zaměřuje na řešení konkrétních událostí bez návaznosti na minulost či budoucnost klienta. Existující systém je drahý, neefektivní a koncepčně nevyhraněný.

B.

Návrh systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy

Východiska:

1. Nepříznivý vývoj kriminálně rizikových jevů mezi mládeží je možné zvrátit jen za předpokladu koncipování vyvážené kriminální politiky, která vedle širšího rejstříku trestů, včetně alternativních opatření, bude zahrnovat co nejširší škálu sociálně preventivních a intervenčních opatření.
2. Ochranná opatření a sankce hrají v systému péče o predelikventní a delikventní mládež významnou roli. Jejich cílem je náprava pachatele, restituce poškozeného a zajištění bezpečnosti komunity. Aplikace a výkon sankcí musí být diferencovány s ohledem na zvláštnosti konkrétního případu. Zároveň musí být vytvořen kontrolní mechanismus plnění sankcí i zařízení, v nichž jsou sankce vykonávány.
3. Při zacházení s delikventní mládeží je nutná vysoká odbornost, specializace, informovanost a kooperace. Dále je důležité vytvořit efektivní informační systém v této oblasti, který umožní na jedné straně kontinuálně a efektivně pracovat s klientem a na straně druhé zajistí ochranu informací o něm.
4. V rámci sociálně nápravné péče o delikventní mládež je třeba upřednostňovat činnosti, které vedou k nápravě pachatele i jeho nejbližšího sociálního prostředí. Dítě či mladistvý musí být v této činnosti vždy subjektem - aktivním činitelem nápravného procesu.
5. Nápravný proces je třeba realizovat v nejbližším sociálním prostředí a ve spolupráci s rodinou dítěte. Musí být zahájen při prvních signálech delikventního chování.
6. Těžiště nabídky služeb sociální intervence by měla převzít samosprávná obec, jako nejbližší kompetentní instituce. Nabídka služeb sociální intervence musí být dostupná a veřejnosti známá.
7. Příslušná opatření je nutné podpořit institucionálně, odborně a personálně.

Navrhovaná konkrétní opatření

I. Resort vnitra

1. V rámci zpracování nového zákona o Policii ČR uvést preventivní činnost policie jako jednu ze základních povinností policie.
2. Systémově specifikovat specializace pracovníků na úseku odhalování a vyšetřování trestné činnosti mládeže a páchané na mládeži.
3. Vytvářet organizační podmínky pro vyhledávací a preventivní činnost v oblasti kriminality mládeže.
4. U pachatelů drogových deliktů osob mladších osmnácti let stanovit pro Policii ČR povinnost informovat o události příslušný orgán sociálně - právní ochrany dětí.
5. Ze strany vedení Policejního prezidia České republiky vyžadovat v pravidelných intervalech informace o činnosti Policie ČR na úseku odhalování trestné činnosti mládeže a páchané na mládeži.
6. Problematické informování o vývoji trestné činnosti dětí a mladistvých a opatřeních přijatých ze strany resortu vnitra věnovat zvýšenou pozornost ve zprávách o bezpečnostní situaci, které jsou každoročně vládě České republiky předkládány.
7. Pro Policii ČR vytvořit vzdělávací program zaměřený na oblast prevence kriminality se zvláštním zřetelem na preventivní působení mezi mládeží.

II. Resort spravedlnosti

1. Prostřednictvím nejvyššího státního zástupce zajistit:

- specializaci státních zástupců na úseku trestné činnosti páchané mládeží, na mládeži a drogové kriminalitě;
  - důsledné využívání návrhů alternativních způsobů trestního řízení a alternativních trestů při současném posílení individuálního přístupu k obviněnému;
  - podávání návrhů trestu odnětí svobody mladistvých pachatelů jen v případech zvláště zavrženíhodných trestných činů a nebezpečným pachatelům trestných činů;
  - využití všech zákonných prostředků vůči rodičům, které zanedbávají a ohrožují výchovu svých dětí,
  - postih rodičů, kteří zneužívají své trestně neodpovědné děti k páchání trestné činnosti;
2. Vytvořit personální a institucionální předpoklady pro kvalifikovaný výkon probační a mediační služby zaměřené na mladistvé pachatele.
  3. V rámci věznic pro mladistvé zajišťovat vzdělávání a výchovu vedoucí k soběstačnosti a odpovědnosti, prosazovat vytváření bezdrogových zón, oddělení pro léčbu drogových a jiných závislostí a speciálního zařízení pro práci s mladistvými s poruchami chování a osobnosti a sexuálními devianty;

III. Resort práce a sociálních věcí

1. V součinnosti s ministerstvem spravedlnosti vypracovat standardizované modely spolupráce kurátorů pro mládež s úředníky probační a mediační služby.
2. V rámci reformy systému sociálních služeb na úrovni veřejné správy věnovat speciální pozornost možnosti udělování licencí pro výkon sociálně - právní ochrany dětí a mládeže.
3. Podílet se na vytváření systémového přístupu k rizikovým skupinám dětí a mládeže prostřednictvím metodického vedení pilotního projektu Centra včasné intervence a zvážit tento model jako součást metodického vedení, průběžného vzdělávání a supervizí ze strany resortu v této oblasti.
4. V rámci reformy systému sociálních služeb upravit role kurátora pro mládež, sociálního pracovníka OPD a sociálního asistenta a jejich postavení v systému zabezpečení sociálních služeb a provádění sociálně - právní ochrany.
5. V rámci metodické činnosti působit na orgány sociálně-právní ochrany dětí, aby při přípravě podkladů pro rozhodnutí soudů o uložení předběžného opatření a ústavní výchovy dbaly na soulad mezi zájmy dítěte a podmínkami zařízení, v němž má být umístěno.

IV. Resort školství, mládeže a tělovýchovy

1. Urychleně předložit vládě zákon o ústavní a ochranné výchově.
2. Zpracovat a vydat pokyn k postihu záškoláctví, a to zejména v oblastech vedení evidencí a jednotného přístupu k realizaci účinných opatření.
3. V rámci výchovných ústavů pro mládež budovat specializovaná pracoviště (např. výchovně léčebná zařízení se zvýšenou výchovnou a ochrannou péčí).
4. Dopracovat síť ambulantních a lůžkových pracovišť - Středisek výchovné péče tam, kde dochází ke kumulaci sociálně patologických jevů mezi mládeží.

5. Podporovat systémovou prevenci sociálně patologických jevů ve školách a školských zařízeních. V této souvislosti vytvářet podmínky pro práci poradenských pracovníků, včetně jejich dalšího profesního vzdělávání.
6. Pro pracovníky školských a výchovných zařízení veřejné správy stanovit podmínky udělování licencí pro sociální a výchovnou práci s mládeží, jejíž vývoj je ohrožen nebo narušen.
7. Zpracovat metodický pokyn, který by systémovým způsobem (ve spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dětí a Policie ČR) řešil problematiku útěků, podmíněného propuštění, vycházek a návštěv rodiny ze školských zařízení pro výkon ústavní výchovy.

V. Resort zdravotnictví

1. V rámci metodické činnosti a ve spolupráci s referáty zdravotnictví okresních úřadů zvyšovat právní povědomí odborné veřejnosti o dodržování povinnosti ohlašovat případy zdravotního poškození nebo jinou újmu dítěte druhou osobou, stejně tak zvyšovat povědomí o nutnosti provádění preventivních prohlídek u dětí a mladistvých. Za tímto účelem aktivně využívat výsledky preventivních prohlídek.
2. Připravit právní rámec pro podmínky k vytvoření sítě zdravotnických zařízení určené k poskytování ochranné léčby, poradenské a léčebné činnosti alkoholismu a ostatních závislostí.

VI. Republikový výbor pro prevenci kriminality

1. Průběžně vyhodnocovat meziresortní systémový přístup k péči o delikventní mládež.
2. Vytvářet podmínky pro vznik integrovaného systému péče o dětské a mladistvé delikventy, včetně systému předávání informací.
3. Ve spolupráci s Magistrátem města Ostravy realizovat pilotní projekt “**Centrum včasné intervence**” (dále CVI) - Příloha č. 2, který bude koordinovat včasný interdisciplinární sociálně nápravný program v případech delikventního chování mládeže.

V rámci realizace projektu Centra včasné intervence vytvořit ucelený systém efektivní péče o delikventní mládež, který bude zaměřen na:

- včasnou sociální pomoc mládeži s delikventním chováním a odklon jedince od případné kriminální kariéry, jehož podmínkou je aktivní zapojení dětského a mladistvého delikventa a jeho rodiny do tvorby sociálně nápravného programu, který povede k pozitivním změnám v jejich životě;
- objasnění důvodů, které vedly k závadovému jednání klienta, řešení konfliktních stavů způsobených delikventním chováním dětí a mladistvých a satisfakce oběti takového jednání;
- vytváření podmínek pro efektivní naplňování sociálně nápravného programu, tj. koordinace a propojení subjektů pracujících s rizikovou mládeží;
- zvýšení profesních znalostí a dovedností pracovníků v oblasti péče o rizikovou mládež, přípravu hodnotných podkladů pro rozhodnutí soudů a orgánů sociálně právní ochrany dětí;

- soustředění komplexních informací o formách, četnosti a místě výskytu delikventního chování pro plánování preventivních aktivit a potřebných sociálních služeb na lokální úrovni;
  - zvýšení efektivity personálních, materiálních a finančních zdrojů.
4. V první polovině roku 2001 zpracovat a předložit vládě České republiky vyhodnocení účinnosti přijaté legislativy související se systémovým přístupem k péči o delikventní mládež a vyhodnocení činnosti a efektivity experimentálního projektu CVI, včetně návrhu opatření v oblasti legislativní, institucionální a metodické.
  5. V rámci Komplexního součinnostního programu prevence kriminality na místní úrovni podporovat vznik projektů zaměřených na rizikovou mládež a na podporu sociálně deprivovaných skupin obyvatelstva a etnických komunit.